

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

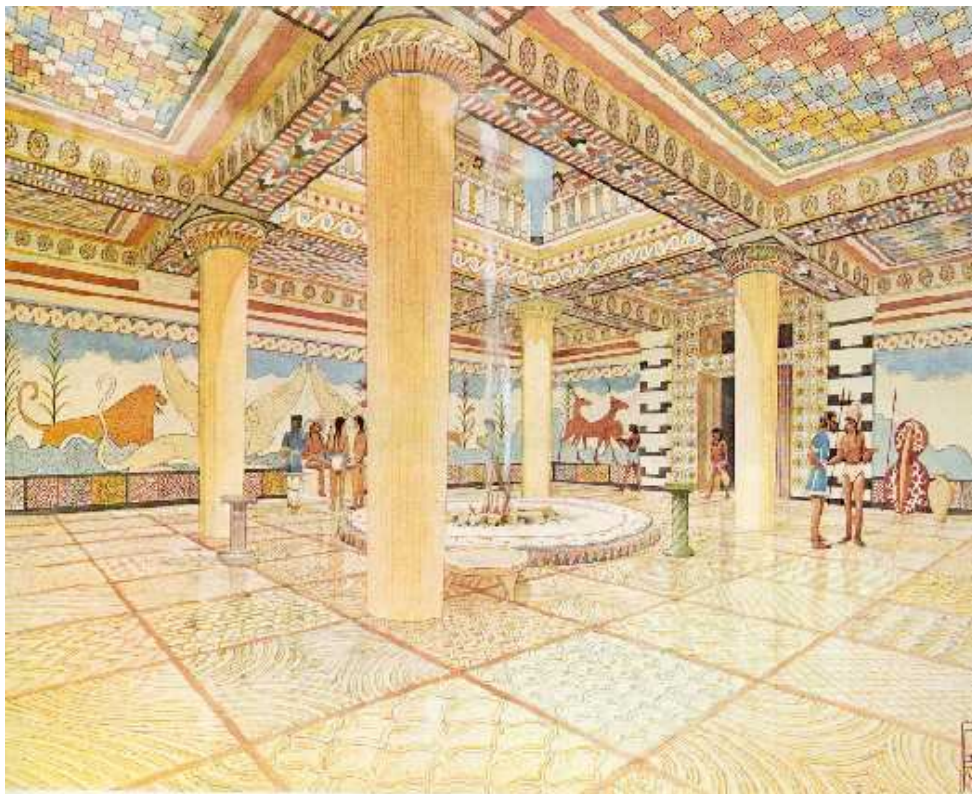
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Όνοματεπώνυμο: Σκυριανού Αικατερίνη

Α.Μ. 9044

Έτος: 2^ο

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΑΝΑΚΤΟΡΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	σελ.3
ΑΝΑΚΤΟΡΑ.....	σελ.4-5
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ.....	σελ.6
ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ	σελ.6
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	σελ.6-7
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ: ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙΣ.....	σελ.7-8
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ.....	σελ.8
ΘΕΣΜΟΙ.....	σελ.8
ΔΙΑΤΡΟΦΗ.....	σελ.9
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	σελ.9
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ.....	σελ.9
ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	σελ.9
ΓΛΥΠΤΙΚΗ.....	σελ.9-10
ΜΕΤΑΛΛΟΤΕΧΝΙΑ.....	σελ.10
ΕΛΕΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ.....	σελ.10
ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ.....	σελ.10
ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ.....	σελ.10
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	σελ.11

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός¹ γνωρίζει τη μέγιστη ανάπτυξή του από τα μέσα του 15^{ου} ως το τέλος του 13^{ου} αιώνα και περιλαμβάνει μια οικονομική και πολιτική οργάνωση, σχετικά συγκεντρωτική, παράλληλα με μια εξειδίκευση των δραστηριοτήτων και μια τυποποίηση ορισμένων προϊόντων. Η μυκηναϊκή Ελλάδα, η οποία δημιουργήθηκε κυρίως με ανοίγματα προς το εξωτερικό, δεν ίδρυσε αυτοκρατορία. Άσκησε ωστόσο ισχυρή επιρροή, από τη Σαρδηνία ως τον Ορόντη, από τη Μακεδονία ως τον Νείλο, δεν άσκησε όμως ποτέ πολιτική ηγεμονία. Άντλησε από τη Κρήτη, από την Εγγύς Ανατολή και από την Ευρώπη τους παράγοντες για την πολιτιστική μεταβολή, η οποία σηματοδότησε τη μετάβαση από τη Μέση στην Ύστερη Χαλκοκρατία. Οι οικονομικές επαφές μάλιστα με το εξωτερικό είχαν ζωτική σημασία για την ανάπτυξη και τη λειτουργία των ανακτορικών κέντρων και όταν οι επαφές αυτές διαταράχθηκαν ή διακόπηκαν, τότε το ανακτορικό σύστημα κατέρρευσε (π. 1200 π.Χ.). Σύμφωνα μάλιστα με τον J.Hooker η κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος οφείλεται σε εσωτερικές διαμάχες, οι οποίες έφεραν αντιμέτωπα είτε τα μυκηναϊκά κράτη μεταξύ τους, είτε διαφορετικές κατηγορίες του πληθυσμού. Το τέλος όμως του συστήματος αυτού άνοιξε ένα ελεύθερο πεδίο, δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος για τις μεταβολές που χαρακτηρίζουν την αρχή της Εποχής του Σιδήρου.

Στις Μυκήνες και την Πύλο, η ύπαρξη πρωιμότερων ανακτόρων δεν έχει επιβεβαιωθεί. Στην Τίρυνθα η μορφή του ανακτόρου είχε ήδη διαμορφωθεί στις αρχές της ΥΕ IIIA περιόδου. Τα ανάκτορα όμως πρωτοεμφανίστηκαν στην ΥΕIIIΑ-B και ερμηνεύονται ως οικίες τοπαρχών² ή πρώιμα ανάκτορα, τα οποία περιλαμβάνουν χώρους για τελετουργίες, την άσκηση της διοίκησης, την αποθήκευση αγαθών καθώς και εργαστήρια. Οι φάσεις ανάπτυξης αυτού του πολιτισμού αφορούν την Πελοπόννησο, την κεντρική Ελλάδα (Φωκίδα, Βοιωτία, Αττική), την Αιτωλοακαρνανία, τη Θεσσαλία και την Εύβοια. Μόνο σε αυτό το χώρο συναντάμε ανάκτορα.

Κατά την πρωτομυκηναϊκή φάση δημιουργούνται πολυάριθμες ανεξάρτητες κοινότητες, ενώ στις επόμενες φάσεις οι οικισμοί εμφανίζονται πιο συγκεντρωμένοι. Δημιουργούνται τα πρώτα ανάκτορα στο κέντρο της πόλης και συγκεκριμένα στην κορυφή της³ και η ακρόπολη περιβάλλεται από τείχος. Τα πρώτα τμήματα των άλλων ανακτόρων στις Μυκήνες, την Πύλο και τη Θήβα αποδίδονται συνήθως σε μεταγενέστερη φάση, στην ΥΕIIIΑ2 (μέσα του 14^{ου} αι. π.Χ). Υπάρχει μια αυξανόμενη κοινωνική διαφοροποίηση. Τα τέσσερα πιο γνωστά ανάκτορα είναι των Μυκηνών, της Τίρυνθας, της Πύλου και των Θηβών.

Η πτώση της Κνωσού και το τέλος της μινωικής κυριαρχίας θεωρούνται οι βασικές αιτίες της μυκηναϊκής εξάπλωσης έξω από την κεντρική και νότια Ελλάδα. Οι Μυκηναίοι πήραν την θέση των Μινωιτών κυρίως στις Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα και τις ακτές της Μικράς Ασίας, αφού πρώτα συνεργάστηκαν ειρηνικά μαζί τους. Αρχίζουν και αναπτύσσουν λοιπόν το εμπόριο και έτσι επεκτείνουν τις σχέσεις τους με το εξωτερικό αλλά και με τις τοπικές κοινωνίες-πόλεις μέσω των ανταλλαγών, με στόχο την διάδοση των μυκηναϊκών αντικειμένων στη Μεσόγειο. Οι Μυκηναίοι ανέπτυξαν κατά κανόνα σχέσεις με οικισμούς, όπου οι Μινωίτες είχαν ιδρύσει αποικίες και από εκεί στην συνέχεια επέκτειναν το δικό τους δίκτυο σχέσεων.

---

1 Κ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 1988, 25, 32-33.

2 Οι τοπάρχοι ήταν αριστοκράτες.

3 Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ 1959, 59-69.

Τα μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα μπορούσαν να διαθέτουν πλεονάσματα σε τρόφιμα για να τα εξάγουν στην Ανατολή, έχασαν όμως τη θέση τους ως οικονομικοί ρυθμιστές μετά τη σύναψη της αιγυπτοχαιτικής συνθήκης στις αρχές του 13^{ου} αιώνα.

ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει τα τέσσερα πιο γνωστά ανάκτορα είναι των Μυκηνών, της Τίρυνθας, της Πύλου και των Θηβών. Από αυτά το καλύτερα σωζόμενο είναι το ανάκτορο της Πύλου⁴ ή αλλιώς ανάκτορο του Νέστορος, το οποίο μας δίνει την δυνατότητα να κατανοήσουμε την ιστορία και τη λειτουργία ενός τέτοιου κτιρίου. Το συγκεκριμένο ανάκτορο⁵ δεν βρίσκεται στην κορυφή μιας οχυρωμένης ακρόπολης, αλλά καλύπτει τη μισή επιφάνεια ενός λόφου, του Επάνω Εγκλιανού. Δύο αβαθή φαράγγια χωρίζουν το λόφο από την παράκτια πεδινή ζώνη, η οποία εκτείνεται ως τον όρμο του Ναυαρίνου. Το συγκρότημα αποτελείται από 4 κτιριακά σύνολα. Σύμφωνα μάλιστα με τον Blegen το κεντρικό κτήριο καλύπτει μια επιφάνεια 50X32μ. Είναι προσανατολισμένο από βορειοδυτικά προς νοτιοανατολικά. Στη νοτιοανατολική πλευρά μια αυλή οδηγεί σε ένα πρότυλο σχήματος Η. Δεξιά από την είσοδο, οι χώροι 54-57 ερμηνεύονται ως φυλάκεια. Αριστερά, στους χώρους 7 και 8 βρέθηκε το 80% των αρχείων σε γραμμική γραφή Β. Η ευρύχωρη αυλή⁶ (3) οδηγεί σε όλες τις πτέρυγες του κτιρίου και βέβαια στον κεντρικό πυρήνα του ανακτόρου. Αυτός αποτελείται από ένα πρότυλο με δύο κίονες ανάμεσα σε παραστάδες. Δεξιά από την πόρτα που οδηγεί στον πρόδρομο υπάρχει ένα τετράγωνο βάθρο. Ίχνη ενός παρόμοιου βάθρου σώζονται και στον πρόδρομο 5, σε θέση κοντά στην πόρτα που οδηγεί στη μεγάλη αίθουσα 6. Σύμφωνα με τον Blegen τα βάθρα αυτά καταλάμβαναν οι φρουροί. Άλλοι πίστευαν ότι τα χρησιμοποιούσαν ως βάσεις λυχνοστατών. Δύο πλάγιες πόρτες συνδέουν τον πρόδρομο 5 με τις στοές που πλαισιώνουν την κεντρική μονάδα κατά μήκος των μακρών πλευρών της.

Η αίθουσα 6 διακρίνεται από τους υπόλοιπους χώρους για τις αρκετά μεγάλες διαστάσεις, για την παρουσία μιας κεντρικής εστίας κυκλικού σχήματος που περιβάλλεται από 4 κίονες και ίσως για την παρουσία θρόνου. Η περιφέρεια της εστίας διαμέτρου 4μ, εξέχει από το δάπεδο κατά 15εκ. Η παρουσία του θρόνου συμπεραίνεται από την ύπαρξη μιας ορθογώνιας εσοχής στο επιχρισμένο δάπεδο και από τα ίχνη καμένου ξύλου, κοντά στην εσοχή δύο κοιλότητες που συνδέονται με ένα αυλάκι μήκους 2μ. ερμηνεύονται συνήθως ως λάκκοι σπονδών. Όλοι οι τοίχοι της αίθουσας καλύπτονται από τοιχογραφίες. Τα περισσότερα κινητά ευρήματα προέρχονται μάλλον από τον όροφο και οι ανασκαφείς συμπεραίνουν ότι υπήρχε υπερώο.

Αρχικά, η πρόσβαση στη νοτιοδυτική πτέρυγα του κτηρίου γινόταν μόνο από την αυλή 3, τον προθάλαμο 11 και το διάδρομο 13-18. Στην τελική φάση όμως του ανακτόρου, ο μακρύς διάδρομος χωρίστηκε σε 4 χώρους 13,16,18 και 22, ανοίχτηκαν πόρτες προς το εξωτερικό στους χώρους 20 και 21 και όλο το τμήμα αυτό μετατράπηκε σε τεράστια αποθήκη αγγείων. Οι χώροι 23 και 24 που βρίσκονται πίσω από την κεντρική αίθουσα περιείχαν αντίστοιχα 17 και 16 πιθάρια ενσωματωμένα σε κτιστά θρανία. Μερικές από τις 56 πινακίδες που ανακαλύφθηκαν μέσα στο χώρο 23 περιγράφουν συναλλαγές σχετικά με το λάδι.

Στη βόρεια πτέρυγα, ο διάδρομος 26 και ο χώρος 27 αποτελούν υστερότερες προσθήκες. Το βορειοανατολικό κτήριο, που χωρίζεται από το προηγούμενο με μια επικλινή διάβαση, περιλαμβάνει

---

4 J.M. KELDER 2005, 135.

5 E. YIANNOLI 1992, 36-41,172-174.

6 P.DARCQUE 1996, 448-453,489-504.

τους χώρους 92-100 και χρησιμοποιείται για την κατασκευή δερμάτινων ή χάλκινων αντικειμένων και αρμάτων.

Οι συναλλαγές καταγράφονται σε πινακίδες από τις οποίες μεγάλος αριθμός βρέθηκε στους χώρους 98-99. Ως οйнаποθήκη ερμηνεύεται ο χώρος 105, μέσα στον οποίο βρέθηκαν 38 πιθάρια και μερικά σφραγίσματα που φέρνουν στην πίσω όψη τους το ιδεόγραμμα του κρασιού.

Οι μετατροπές που γίνονται κατά την τελευταία φάση του ανακτόρου συνδέουν το κεντρικό τμήμα με το νοτιοδυτικό και περιορίζουν την κυκλοφορία γύρω από το συγκρότημα.

Το ανάκτορο της Τίρυνθας⁷ είναι ενσωματωμένο στο αμυντικό σύστημα. Έχει μια μεγάλη τετράγωνη αυλή, από την οποία εισέρχεται κανείς στα διάφορα τμήματα του κτηρίου. Το σύνολο της βόρειας πλευράς της αυλής καταλαμβάνει η κεντρική μονάδα του οικοδομήματος. Η είσοδος είναι διαφορετική από αυτή της Πύλου και αποτελείται από τρεις δίφυλλες πόρτες που οδηγούν από τον πρόδρομο στο πρόπυλο. Εκεί υπάρχει και μια πόρτα που δίνει πρόσβαση στα διαμερίσματα της δυτικής πτέρυγας, η οποία έχει και έναν όροφο. Η μεγάλη αίθουσα είναι παρόμοια με αυτή της Πύλου και διαθέτει στο κέντρο μια κυκλική εστία. Παρακάμπτοντας το κεντρικό μέγαρο, μια μακρά αίθουσα που πιθανόν είχε τελετουργική λειτουργία, εισέρχεται κανείς σε μια δεύτερη εσωτερική αυλή, μικρότερη από την προηγούμενη, η οποία στο ανατολικό της τμήμα καταλήγει σε περίστυλη στοά. Στην βόρεια πλευρά της αυλής υπάρχει ένα συγκρότημα δωματίων το οποίο αποτελείται από ένα τετράγωνο πρόδρομο και μια μεγάλη αίθουσα χωρίς κίονες. Ελάχιστα στοιχεία υποδηλώνουν την λειτουργία κάθε χώρου.

Το ανάκτορο των Μυκηνών⁸ οικοδομήθηκε πάνω σε ένα σχετικά χαμηλό ύψωμα, γύρω στο οποίο κτίστηκε ο οικισμός και σκάφτηκαν οι τάφοι. Χτισμένο σε διάφορα επίπεδα στην κορυφή του υψώματος, το ανακτορικό συγκρότημα των Μυκηνών είναι θεμελιωμένο πάνω σε εκτεταμένα τεχνητά ισόπεδα, που συγκρατούνται από ογκώδη κυκλώπεια αναλήμματα. Αρχικά το ανάκτορο χωριζόταν σε τρία επάλληλα τμήματα. Το ψηλότερο στην κορυφή καταστράφηκε και σκεπάστηκε εντελώς από τα θεμέλια του αρχαϊκού και ελληνιστικού ναού, που διατηρούνται στη θέση τους μαζί με μερικά σκόρπια αρχιτεκτονικά μέλη. Το μεσαίο τμήμα μακρόστενο, ανάμεσα σε δυο διαδρόμους (βόρεια και νότια) είχε την μορφή ταράτσας που έβλεπε προς τον νότο και βρισκόταν ακριβώς πάνω από το τρίτο και χαμηλότερο. Αυτό περιλαμβάνει τα επίσημα διαμερίσματα και διατηρήθηκε αρκετά ώστε να δείχνει καθαρά την εσωτερική του διαίρεση και τις λεπτομέρειες της κατασκευής του δίνοντας στον επισκέπτη μια ζωνρή εικόνα της μεγαλόπρεπης μυκηναϊκής ανακτορικής αρχιτεκτονικής.

Η είσοδος προς το ανάκτορο βρισκόταν στην ΒΔ του γωνία. Ήταν διαρρυθμισμένη σε πρόπυλο. Το πρόπυλο είχε ένα κεντρικό πέρασμα και δυο κολόνες στον άξονά του. Αποτελείται από μια εξωτερική και μια εσωτερική στοά. Η εξωτερική είναι στραμμένη προς Β και η εσωτερική προς τον Ν. Προς Β. έβλεπε σε μια μικρή βαθμιδωτή ταράτσα, στην οποία κατέληγαν η αναβάθρα και η σκάλα, που αποτελούσαν την παλιά άνοδο προς το ανάκτορο και περνούσαν πριν φτάσουν στο πρόπυλο, μπροστά από ένα φυλάκειο, αποτελούμενο από δυο δωμάτια κτισμένα στα πόδια του βόρειου αναλήμματος του ανακτόρου. Από την αρχική αυτή βόρεια άνοδο, προσαρμοσμένη στο σχηματισμό της πλαγιάς, διατηρούνται σήμερα λίγα σκαλοπάτια μέσα σε μια σχισμή του βράχου και κομμάτια των αναλημμάτων που στήριζαν την ανάβαση προς το πρόπυλο. Ανεβαίνοντας από τη σκάλα και την αναβάθρα και διασχίζοντας το πρόπυλο, ο αρχαίος επισκέπτης έβγαινε σε ένα στενό δρόμο κατά μήκος του δυτικού αναλημματικού τοίχου, από όπου μπορούσε κανείς, στρίβοντας αριστερά να ακολουθήσει το βόρειο διάδρομο του ανακτόρου και να φθάσει στα διαμερίσματα κορυφής ή να προχωρήσει λίγο και να φτάσει στο λεγόμενο δυτικό πυλώνα. Από εκεί, ακολουθώντας το νότιο διάδρομο, κατέληγε σε ένα στενό θάλαμο με κτιστά θρανία στους τοίχους και με

---

7 Χ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ 1893, 40-54.

8 Σ.Ε.ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ 2001, 21-25,40-41.

κλιμακοστάσιο που οδηγούσε στα ψηλότερα διαμερίσματα. Εάν όμως έστριβε αμέσως μετά τον πυλώνα προς τα δεξιά και προχωρούσε σε ένα στενό και κοντό πέρασμα, έβγαινε αμέσως στη μεγάλη αυλή του ανακτόρου, τετράγωνη 15X12μ., της οποίας το δάπεδο ήταν από κονίαμα με πολύχρωμη διακόσμηση. Προς Β. η αυλή ορίζεται από ένα τοίχο κτισμένο με κανονικούς κυβολίθους δεμένους αρχικά με ξυλοδεσιά και αλειμμένο με κονίαμα. Προς νότια υπήρχε ένα χαμηλό στηθαίο που άφηνε ανοιχτή τη θέα προς την αργολική πεδιάδα. Προς Δ. υπήρχε ένα σύμπλεγμα δωματίων και προς Α. το μέγαρο του ανακτόρου.

Όσο αναφορά την ακρόπολη των Θηβών, η ομοιότητα της με την ακρόπολη των Μυκηνών και το γεγονός ότι υπήρχε σίγουρα εκεί μια μυκηναϊκή εγκατάσταση αποτελούν τα μοναδικά στοιχεία για να υποστηρίξει κανείς την ύπαρξη ενός μυκηναϊκού ανακτόρου. Τα μυκηναϊκά λείψανα κάτω από την πόλη των Θηβών είναι γνωστά μόνο από έρευνες που έγιναν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και από τις ανασκαφές της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Τα μυκηναϊκά ανάκτορα έχουν στο κέντρο τους το μέγαρο⁹. Το μέγαρο έχει την μορφή ορθογώνιου παραλληλόγραμμου κτηρίου με είσοδο στη μια στενή πλευρά. Από έξω προς τα μέσα συναντάμε διαδοχικά μια ανοιχτή προς την είσοδο στοά με δύο κίονες, έναν προθάλαμο και μια μεγάλη αίθουσα με τέσσερις κίονες που περιβάλλουν μια χαμηλή κυκλική εστία στο κέντρο της αίθουσας, η οποία χρησιμοποιείται για τις τελετουργίες. Συχνά σώζεται και το βάθρο του θρόνου ή το ίχνος του στο δάπεδο στο μέσο του ανατολικού τοίχου.

Σημαντική είναι και η μεγάλη αυλή¹⁰ των ανακτόρων, η οποία ήταν υπαίθρια και σύνδεε όλους τους χώρους μεταξύ τους. Το δάπεδο της αυλής διατηρεί την απόδειξη μιας αρχαιότερης και μιας νεώτερης περιόδου. Κατά την αρχαιότερη περίοδο η αυλή ήταν χτισμένη με ασβεστοκονίαμα εξαιρετικής ποιότητας, ενώ κατά την νεώτερη περίοδο με παχύ στρώμα χρωματιστού επιχρίσματος. Ο χώρος διαιρείται σε τετράγωνα που χρωματίζονται εναλλάξ με κίτρινο, γαλάζιο και κόκκινο χρώμα. Πάνω σε αυτό το φόντο υπάρχουν διάφορα μαύρα γραμμικά σχέδια.

Στα ανακτορικά ωστόσο δωμάτια έχουν βρεθεί πολλά αντικείμενα, όπως θρανία, πεζούλια και χαμηλά κτιστά κρηπιδώματα, τα οποία βρίσκονται συχνά στις γωνίες των δωματίων. Όταν όμως αυτά δεν χρησίμευαν ως βάσεις αντικειμένων παραμένουν δυσερμήνευτα. Το πληρέστερο δείγμα λουτήρα βρέθηκε στο δωμάτιο 43 του ανακτόρου της Πύλου. Είναι μια πήλινη λεκάνη ενσωματωμένη σε κτιστό θρανίο. Οι γραφείς έχουν καταγράψει τραπέζια, θρόνους και σκαμνιά. Διακρίνουν τα σκαμνιά που χρησιμοποιούνται ως υποπόδια και φέρουν ενδεχομένως, όπως οι θρόνοι πλούσιο διάκοσμο και τα σκαμνιά που χρησιμεύουν ως καθίσματα. Άλλα πλακίδια από ελεφαντοστό χρησίμευαν για την διακόσμηση κρεβατιών και κιβωτιδίων. Τα κυριότερα από τα γνωστά αντικείμενα της οικοσκευής είναι πήλινα και μέταλλινα αγγεία.

Η εξειδίκευση των ανακτορικών χώρων είναι αρκετά εύκολη. Για παράδειγμα, μπορεί κάποιος να αναγνωρίσει αποθήκες λαδιού όπως οι χώροι 23-24 στο ανάκτορο της Πύλου, αποθήκες κρασιού όπως ο χώρος 105 του ίδιου ανακτόρου, εργαστήρια χρυσοχοΐας και ελεφαντουργίας στη Θήβα και στην ακρόπολη των Μυκηνών.

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ

Ο τρόπος δόμησης¹¹ και η διακόσμηση των δωματίων είναι πολύ σημαντικές. Στην Πύλο οι περισσότεροι τοίχοι του ανακτόρου έχουν πλάτος 1μ ή περισσότερο για παράδειγμα στην Τίρυνθα

---

9 J.L. CROWLEY, C. W. SHELMERDINE & J. BENNET, 265-280.

10 Γ.Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ 1983, 92-100.

11 P. DARCQUE 1996, 512-517,522-527.

ορισμένοι τοίχοι φτάνουν το 1,50μ. Παρόμοιες διαστάσεις έχουν και στις Μυκήνες. Ωστόσο παρατηρείται συχνότερη χρήση πελεκημένων ογκόλιθων από ασβεστόλιθο καθώς και ξυλοδεσιών. Ιδιαίτερα προσεγμένα ήταν τα περάσματα των ανακτόρων από το ένα δωμάτιο στο άλλο. Τα λίθινα κατώφλια και οι παραστάδες που βρέθηκαν στην Πύλο αποτελούν τα καλύτερα παραδείγματα. Τα δάπεδα ωστόσο σχεδιάζονταν ως επιφάνειες, οι οποίες χωρίζονταν με έγχρωμες γραμμές σε τετράγωνα και ορθογώνια, που διακοσμούσαν με συμβατικά σχέδια. Η διακόσμηση των δαπέδων αποτελούσαν είτε από ψηφίδες είτε από πατημένο χώμα, αναμεμιγμένο μερικές φορές με χαλίκια και θραύσματα αγγείων. Σπάνια βρίσκονται σε καλή κατάσταση τα κονιάματα από πηλό ή ασβέστη, ενώ ακόμη σπανιότερα σώζονται τα πλακόστρωτα δάπεδα.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Οι Μυκηναίοι διδάχθηκαν την τέχνη της τοιχογραφίας από τους Μινωίτες και στην εικονογραφία τους όσο και στην διακόσμηση των ανακτόρων ακολουθούν τα μινωικά πρότυπα προσαρμοσμένα όμως στη δική τους νοοτροπία.¹² Στα ανάκτορα τα θέματα των ζωγραφικών συνθέσεων¹³ χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία: σκηνές κυνηγιού ή πολέμου, ταυρομαχίες, πομπές γυναικών, σκηνές ταυροκαθαψίων. Οι εικονιστικές παραστάσεις σχηματίζουν μεγάλους πίνακες που πλαισιώνονται από διάφορα γεωμετρικά κοσμήματα. Η τεχνική των μυκηναϊκών τοιχογραφιών φαίνεται να ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό την μινωική. Οι ωμόπλινθοι των τοίχων καλύπτονται από επάλληλες στρώσεις ασβεστοκονιάματος και τα χρώματα (κόκκινο, καφέ, πορτοκαλί, κίτρινο, γκρι, γαλάζιο, πράσινο, και μαύρο) τοποθετούνται στην επιφάνεια ενώ η τελευταία στρώση είναι ακόμη νωπή. Ο καλλιτέχνης συγκεκριμένα απέδιδε το γυμνό ανδρικό σώμα με κόκκινο χρώμα και με λευκό το γυναικείο. Απέφευγε τις φωτοσκιάσεις. Οι μορφές ήταν επίπεδα σχήματα χωρίς πλαστικότητα και βάθος. Τα μεταλλικά χρώματα χρησιμοποιούνται στο σκούρο και το ανοιχτό κόκκινο, στο γαλάζιο, στο κίτρινο, στο πράσινο και στο μαύρο. Ο τοίχος πριν να διακοσμηθεί καλύπτονταν πρώτα με δυο ή τρία στρώματα από άργιλο ενισχυμένο με άχυρα. Έπειτα αλείφονταν με ένα στρώμα ασβεστοκονιάματος και αυτό με την σειρά του με ένα στρώμα από ασβέστη που δεχόταν στίλβωση. Στην νωπή ή στεγνή επιφάνεια από ασβέστη ή υγρή σε κάποια τμήματα με ασβεστόνερο τοποθετούνταν τα μεταλλικά χρώματα. Η υγρή επιφάνεια απορροφά το χρώμα, ενώ ο ασβέστης το κάνει ζωηρό και στιλπνό. Το ζωγράφισμα του θέματος έπρεπε να τελειώσει πριν ξεραθεί η επιφάνεια του τοίχου, για να απορροφηθεί το χρώμα και να δώσει ένα αισθητικό αποτέλεσμα. Για να πετυχαίνεται αυτό κάθε φορά, η επιφάνεια του τοίχου διαιρούνταν σε μικρότερα τμήματα που ζωγραφίζονταν ξεχωριστά και κάθε ένα τμήμα καλύπτονταν με συμπαγές χρώμα (κόκκινο, κίτρινο, γαλάζιο) ή έμενε λευκό. Ο καλλιτέχνης χάραζε πάνω τους βοηθητικές γραμμές ως οδηγούς του σχεδίου, έκανε το προσχέδιο, ένα 'σκίτσο' δηλαδή που θα διευκόλυνε τους βοηθούς του να τοποθετήσουν τα διάφορα χρώματα στο κατάλληλο σημείο, έκανε το περίγραμμα των μορφών και τέλος πρόσθετε τις λεπτομέρειες που θα έδιναν στις μορφές την τελική τους όψη. Αυτές οι εικονιστικές παραστάσεις κάλυπταν συνήθως τη μεγαλύτερη επιφάνεια του τοίχου εκτός από μια λωρίδα χαμηλά στον τοίχο που διακοσμούσαν με γεωμετρικά σχήματα.

Τα θέματα των εικονιστικών παραστάσεων διαιρούνται σε δυο μεγάλες κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει πομπικές τελετές¹⁴, δηλαδή σειρά γυναικών με πολυτελείς ενδυμασίες που προχωρούσαν με μεγαλοπρέπεια κρατώντας δώρα προς του θεούς, αν η πομπή είχε θρησκευτικό χαρακτήρα ή προς τους άρχοντες αν είχε πολιτικό. Μερικές φορές μαζί με τις γυναίκες παριστάνονται και άνδρες που χαρακτηρίζονται από σοβαρότητα και κινητικότητα. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν παραστάσεις από την καθημερινή ζωή και την τοπική παράδοση. Αυτές είναι

---

12 N. Βασιλικού 1995, 223.

13 H. Μανιατέας - I. Τεγόπουλος, 344-609.

14 T.G. Palaima 2008,σ.342.

ζωηρότερες παραστάσεις και ο ζωγράφος επικεντρώνεται στον φυτικό διάκοσμο παρά στα κοσμήματα και στις αμφιέσεις. Σε αυτές τις παραστάσεις περιλαμβάνονται και πολεμικές σκηνές κυνηγιού. Θα πρέπει να φανταστούμε τις τοιχογραφίες των ανακτόρων να φωτίζονται από την λάμψη δάδων, η οποία έδινε στις μορφές ζωντάνια και δημιουργούσε κυματιστές λάμπες πάνω στις τοιχογραφίες που προσέδιδαν κίνηση.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ: ΟΧΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙΣ

Το ανάκτορο και τα βοηθητικά κτήρια καταλαμβάνουν όλο σχεδόν τον ελεύθερο χώρο μέσα στον περίβολο, συγκεκριμένα στις Μυκήνες¹⁵ καλύπτει μια έκταση 30.000 τ.μ. μέσα σε έναν περίβολο 900μ, στην Τίρυνθα 25.000 τ.μ. σε 700μ. περιβόλου. Σε κάθε επέκταση των τειχών κτίζονται αποθήκες και εργαστήρια. Ο προορισμός αυτών των ακροπόλεων είναι να προστατεύσουν το διοικητικό κέντρο που αποθηκεύει και διαχειρίζεται τα προϊόντα της επικράτειας. Όλες οι οχυρώσεις εδράζονται σε διαφόρων ειδών βραχώδη υψώματα, άλλοτε δηλαδή σε πεδιάδες, άλλοτε σε λόφους στην προέκταση ενός ορεινού όγκου και άλλοτε σε ακρωτήρια που δεσπόζουν στη θάλασσα. Οι δύο όψεις των τειχών κτίζονται συχνά με το κυκλώπειο σύστημα, δηλαδή με μεγάλους πολυγωνικούς ογκόλιθους συναρμολογημένους χωρίς συνδετικό υλικό. Το κυκλώπειο σύστημα απαντά στα αρχαιότερα τμήματα των Μυκηνών και της Τίρυνθας. Το πάχος των τειχών φτάνει στα 8μ. Λίγο αργότερα, οι ογκόλιθοι λαξεύονται χοντρικά και τοποθετούνται σε δρόμους, ενώ τα κενά γεμίζονται με μικρές πέτρες. Διακρίνονται τέσσερις τύποι πρόσβασης: μια διάβαση μεταξύ δύο τοίχων, ένα πέρασμα κάθετο στο τείχος, όπως η ανατολική πύλη της Τίρυνθας, ένα πέρασμα κάθετο με ανηφορική κλίμακα, όπως η δυτική πύλη της Τίρυνθας και ένα κρυφό σηραγγοειδές άνοιγμα διαμορφωμένο στο πάχος του τείχους, όπως αυτό που βρίσκεται στη ΒΔ προέκταση των Μυκηνών.

Ωστόσο, το πιο γνωστό τείχος είναι των Μυκηνών, χτισμένο από δύο ειδών υλικά στην Πύλη των Λεόντων¹⁶, στη βόρεια πύλη και σε μια πυργοειδή προεξοχή του ΝΑ τείχους χρησιμοποιήθηκαν στις προσόψεις μεγάλοι ογκόλιθοι από αμυγδαλόπετρα κομμένη με το πριόνι σε αρκετά κανονικά σχήματα και τοποθετημένη ψευδοϊσοδομικά σε επάλληλες σειρές. Η αμυγδαλόπετρα χρησιμοποιήθηκε σε προσεγγμένες ή και πολυτελείς κατασκευές και σε σημεία που έπρεπε να εξαρθούν. Η υπόλοιπη οχύρωση κτίστηκε από μεγάλους ακατέργαστους ογκόλιθους κομμένους από τον ίδιο τον βράχο, μεγαλύτερους στις δύο προσόψεις και μικρότερους στο εσωτερικό, τοποθετημένους χωρίς συνδετικό μέσο, έτσι ώστε να ταιριάζουν οι επιφάνειες επαφής τους, είτε απευθείας είτε με την μεσολάβηση μικρών πετρών στους αρμούς. Οι ελληνιστικές επισκευές διακρίνονται, γιατί οι πέτρες έχουν κοπεί πολυγωνικά με ευθύγραμμες ακμές, που προσαρμόζονται ακριβώς η μια στην άλλη χωρίς ενδιάμεσες σφήνες.

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΚΗΣΗ

Ορισμένοι μελετητές υπογραμμίζουν το ρόλο του γεωλογικού παράγοντα στην επιλογή θέσεων. Σύμφωνα με αυτούς, οι Μυκηναίοι, όπως και οι πρόγονοί τους, προτιμούσαν τα εδάφη που προσέφεραν καλή αγροτική απόδοση. Ωστόσο, καθοριστικοί παράγοντες παραμένουν επίσης η καλή ύδρευση, η δυνατότητα ελέγχου μιας πεδιάδας, ενός κόλπου ή μιας απλής διάβασης από ένα ύψωμα και το γεγονός ότι τα βραχώδη υψώματα σχημάτιζαν μεγάλα άνθηρα. Υπάρχουν δύο παραδείγματα χωροταξικής οργάνωσης. Η ακρόπολη των Μυκηνών είναι μια ολόκληρη συνοικία

---

15 <http://www.odyssey.com.cy/main/default.aspx?tabID=140&itemID=876&mid=860>

16 Η Πύλη των Λεόντων είναι η κύρια είσοδος της ακρόπολης των Μυκηνών, του κύριου κέντρου του Μυκηναϊκού πολιτισμού. Η πύλη κατασκευάστηκε στα μέσα του 13ου αιώνα π.Χ., κατά τη διάρκεια της δεύτερης επέκτασης των οχυρώσεων στις Μυκήνες. Επάνω ακριβώς από την πύλη, στο ανακουφιστικό τρίγωνο, προβάλλει παράσταση δύο ανάγλυφων αντιμέτωπων λιονταριών που στηρίζουν τα μπροστινά τους πόδια σε ένα βωμό και περιβάλλουν έναν κίονα. Η επιβλητική πύλη ήταν το έμβλημα των Μυκηναίων ηγεμόνων και το σύμβολο της ισχύος τους.

κτισμένη σε ανώμαλο έδαφος, που εκτείνεται νότια του θρησκευτικού κέντρου και χωρίζεται από αυτό με μια μεγάλη κλίμακα κάθετη στο τείχος: τα κτήρια που είναι χωρισμένα μεταξύ τους με σκάλες, κατά μήκος των οποίων υπάρχουν συχνά αποχετευτικοί αγωγοί, σχηματίζουν ένα πυκνό δίκτυο. Στην κάτω ακρόπολη της Τίρυνθας, την ιδιαίτερη πυκνή διάταξη των οικημάτων στην ΥΕ ΙΙΒ2 φάση διαδέχεται, κατά την ΥΕ ΙΙΙΓ, μια πιο αραιή οργάνωση.

ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

Μέσα στο ανάκτορο βρίσκεται ο WA-NA-KA¹⁷, δηλαδή ο μονάρχης, που διαθέτει την εξουσία, η οποία εκδηλώνεται με το διορισμό και τη μετάθεση των αξιωματούχων. Ήταν κατά πάσα πιθανότητα ο μοναδικός ηγεμόνας του ανακτόρου και του κράτους. Έχει στην κατοχή του εκτάσεις γης και τεχνίτες που δουλεύουν στην υπηρεσία του και στα κτήματά του. Ακολουθούσαν στην ιεραρχία οι διάφοροι αυλικοί και το ιερατείο. Οι κάτοικοι της κάθε περιοχής αποτελούσαν τους δήμους. Οι δήμοι ήταν πολυάριθμοι, οργανωμένοι σε χωριά, γύρω από το διοικητικό κέντρο, το ανάκτορο. Ο δήμος φαίνεται να έχει όπως στην αρχαία Ελλάδα, ισχυρή θέση και στην μυκηναϊκή κοινωνία και μεταξύ αυτών αναφέρονται εξειδικευμένοι τεχνίτες που εργάζονται στα εργαστήρια των ανακτόρων ή εκτελούσαν παραγγελίες του βασιλιά σε εργαστήρια οργανωμένα έξω από την ακρόπολη. Στην κατώτατη βαθμίδα ιεραρχίας ήταν οι δούλοι. Η ύπαρξη ακολούθων βεβαιώνεται στην Πύλο. Οι αξιωματούχοι αυτοί αναλαμβάνουν σημαντικές αποστολές όπως τον έλεγχο των στρατευμάτων ή μιας ομάδας εργατών.

ΔΙΑΤΡΟΦΗ

Ο τρόπος διατροφής μαρτυρείται από τις πινακίδες, όπου αναφέρονται οι μερίδες που παραδίδονται σε άτομα από τα ανάκτορα. Η μηνιαία βασική μερίδα είναι δύο μονάδες σιταριού σε κάθε άτομο. Η μερίδα ωστόσο ποικίλλει ανάλογα με την ηλικία. Κανένα όσπριο όμως δεν αναφέρεται στις πινακίδες. Από αυτό φαίνεται ότι τη διοίκηση του ανακτόρου δεν απασχολούσαν τέτοιου είδους προϊόντα. Το μαγειρέμα των φαγητών γινόταν συνήθως σε πήλινες χύτρες από χονδροειδή πηλό, με αντοχή στη φωτιά. Οι χύτρες είχαν σφαιρικό σώμα με μία ή δύο λαβές και συχνά ήταν τριποδικές.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Τα μυκηναϊκά ανάκτορα κατασκευάζουν, συντηρούν και διανέμουν μεγάλο αριθμό αρμάτων. Τα ανάκτορα χορηγούν επίσης στους αρματηλάτες άλογα και εξοπλισμό.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ

Τα μυκηναϊκά ανάκτορα, επειδή δεν υπήρχε νόμισμα, λειτουργούσαν ως κέντρα παραγωγής, αναδιανομής και εμπορίου με το σύστημα της ανταλλαγής των προϊόντων. Κάθε ανάκτορο είχε το διοικητικό έλεγχο μίας μεγάλης περιοχής που περιελάμβανε πυκνοκατοικημένες πόλεις. Το ανάκτορο χάρη στη φορολογία, στην παραγωγή των δικών του γαιών και των εργαστηρίων αποθηκεύει μεγάλες ποσότητες προϊόντων. Ορισμένα είδη διανέμονται στον ντόπιο πληθυσμό με τη μορφή σιτηρεσιών ή με τη μορφή πρώτων υλών ή έτοιμων προϊόντων, όπως ενδύματα και όπλα. Δεν διανέμεται προφανώς το σύνολο της παραγωγής, επειδή το ανακτορικό κέντρο ανταλλάσσει υποχρεωτικά μέρος των αποθεμάτων με προϊόντα ή πρώτες ύλες που δεν διαθέτει. Δεν γνωρίζουμε με ποιους τρόπους ακριβώς γίνονταν οι ανταλλαγές με το εξωτερικό και τα διάφορα κέντρα της Ηπειρωτικής Ελλάδας. Η μόνη πληροφορία που αντλούμε από τις επιγραφικές μαρτυρίες είναι ότι παρασκεύαζαν υφάσματα, λάδι και αρωματικά έλαια ειδικά για εξαγωγή, ενώ η

---

17 <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/Yliko/istoria/a-2-5-mikinaikos-Politismos.htm>

μυκηναϊκή Κρήτη επικεντρώνονταν στην παραγωγή υφασμάτων και στην εκτροφή προβάτων¹⁸. Τα μυκηναϊκά ανάκτορα είχαν και μεγάλες ποσότητες από ασήμι¹⁹, το οποίο είχε μεγάλη αξία. Το έπαιρναν κυρίως από την Ανατολή και τις Κυκλάδες. Αργότερα, το Λαύριο έγινε η κύρια πηγή αργύρου.

Το μυκηναϊκό ανακτορικό σύστημα οργανώνει την εξειδικευμένη παραγωγή, αποθηκεύει και ανακατανέμει τα προϊόντα, με αποτέλεσμα η οικονομική και πολιτική εξουσία να είναι ισχυρή και συγκεντρωτική.

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το ανάκτορο καθώς είχε την περισσότερη ισχύ εισέπραττε όλους τους φόρους αγαθών, χρυσού, χαλκού, σιταριού, κρασιού, λαδιού, τυριού, δέρματος, μελιού και ζώων.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Οι γλύπτες κατόρθωσαν να κόβουν την ύλη που διαθέτουν σε τετράπλευρες πλάκες, αρχίζοντας από μαλακά πετρώματα, προχώρησαν στην γλυφή σκληρών τιτανόλιθων, ρύθμιζαν τις παραστάσεις σε οριζόντιες ζώνες και άρχιζαν να γεμίζουν με αυτές ολόκληρη την επιφάνεια των πλακών. Γεωμετρικά σχέδια και εικονιστικές παραστάσεις διατυπώνονταν με δεξιοτεχνία και επινοητική ικανότητα. Η επιπεδογλυφία²⁰ προέρχεται από την τεχνική της ξυλογλυπτικής, όπου χαρακτηρίζει τις πρώτες περιόδους της Μυκηναϊκής εποχής. Ύστερα δημιουργούνται έργα με περισσότερη πλαστικότητα και μνημειώδη χαρακτήρα όπως λατρευτικά ανθρωπόμορφα ειδώλια. Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων αιώνων της Ύστερης Εποχής του Χαλκού μάλιστα η μυκηναϊκή τέχνη παρέμεινε σχεδόν αποκλειστικό προνόμιο της αριστοκρατίας και αφορούσε κυρίως στην παραγωγή αντικειμένων πολυτελείας που εξυπηρετούσαν την ανάγκη των ευγενών για νεκρική χλιδή.

ΜΕΤΑΛΛΟΤΕΧΝΙΑ

Η μαζική παραγωγή των μετάλλινων αντικειμένων²¹ (όπλα, κοσμήματα, οικιακά σκεύη) είχε μεγάλη σημασία για την οικονομία και την άμυνα, έτσι η αναζήτηση των μετάλλων ήταν εκείνη που έφερε τους Μυκηναίους στους μακρινούς εμπορικούς δρόμους του Βορρά και της Ανατολής. Το σημαντικότερο μέταλλευμα, ο χαλκός, προμηθευόταν υπό μορφή ταλάντων από τα μεταλλεία της Κύπρου. Από τις πινακίδες της Κνωσού και της Πύλου προέρχονται αρκετές πληροφορίες για τη μεταλλοτεχνία. Σύμφωνα με αυτές, η εμπορία και η διανομή των μετάλλων στους τεχνίτες ήταν μέλημα της κεντρικής εξουσίας.

ΕΛΕΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ

Τα πρώτα ελεφάντινα αντικείμενα που έφτασαν στη Μυκηναϊκή Ελλάδα είναι κρητικής προέλευσης και τα πρώτα δείγματα της Μυκηναϊκής ελεφαντουργίας είναι φανερά επηρεασμένα

---

18 S.VOUTSAKI, J. KILLEN 2001, 10-11.

19 J.M. KELDER 2015, 4-5.

20 Επιπεδογλυφία είναι το χάραγμα και γλυφή της επιφάνειας γύρω από το περίγραμμα του σχεδίου, το οποίο αναδεικνύεται με σαφήνεια και η επιφάνεια του είναι εντελώς επίπεδη.

21 N. Βασιλικού 1995, 267,272.

από τις τεχνικές και την εικονογραφία της Μινωικής τέχνης. Οι ηγεμόνες φρόντιζαν για την προμήθεια του ελεφαντόδοντου και το παρέδιδαν κατόπιν στους τεχνίτες, οι οποίοι εργάζονταν μέσα στα ανακτορικά κέντρα. Η πρώτη ύλη της Μυκηναϊκής ελεφαντουργίας ήταν οι χαυλιόδοντες του ελέφαντα και τα δόντια του υποπόταμου, υλικά που εισάγονταν από την Αίγυπτο και τη Συρία. Τα πρωιμότερα ελεφάντινα αντικείμενα ήταν κοσμήματα και ανάγλυφα πλακίδια για τη διακόσμηση όπλων και επίπλων. Από την Υστεροελλαδική ΙΙΙ περίοδο άρχισαν να κατασκευάζονται και πολυτελή χρηστικά αντικείμενα από ελεφαντόδοντο, τα πιο συνηθισμένα από τα οποία ήταν τα λατρευτικά ειδώλια και οι σφραγίδες.

ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ

Το ανάκτορο δεν έχει όμως το μονοπώλιο των προμηθειών, ούτε ελέγχει όλους τους παραγωγούς, διότι προφανώς υπάρχουν και ανεξάρτητες παραγωγικές μονάδες.

ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ

Η παραγωγή των υφασμάτων υπήρξε μια από τις σημαντικότερες δραστηριότητες των μυκηναϊκών ανακτόρων. Το ανάκτορο έλεγχε απόλυτα την παραγωγή και την επεξεργασία του μαλλιού και προμηθευόταν το λινάρι με συνεισφορές.

Η γυναικεία μυκηναϊκή ενδυμασία αποδίδεται συχνά με αρκετές λεπτομέρειες στις παραστάσεις των τοιχογραφιών και στα σφραγιστικά δαχτυλίδια. Αποτελείται όπως και αυτό από ένα στενό περικόρμιο που άφηνε ελεύθερο το στήθος, μια μακριά φούστα με βολάν και μια ποδιά. Το ένδυμα αυτό ήταν πάντοτε διακοσμημένο στις παρυφές και στις ραφές του με χρωματιστές υφαντές ταινίες, οι οποίες κοσμούσαν και ταυτόχρονα στερώνναν το ύφασμα. Σε αντίθεση τα πήλινα γυναικεία ειδώλια προδίδουν μια σύγχρονη αλλά εντελώς διαφορετική ενδυματολογική παράδοση. Αυτές οι μορφές είναι ντυμένες με ένα μακρύ και ευρύχωρο χιτώνα. Η συνάντηση των δύο αυτών ενδυματολογικών τάσεων στη Μυκηναϊκή Ελλάδα μπορεί ακόμα να σημαίνει ότι τα ενδύματα του μινωικού τύπου ήταν μια συνειδητή διαφοροποίηση του ενδύματος των ευγενών από εκείνο του λαού ή ότι αντιπροσώπευαν "ειδικά" ενδύματα που φοριόνταν μόνο σε ορισμένες περιστάσεις ή μόνο κατά τη διάρκεια θρησκευτικών τελετών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ:

1. Γ. Ε. Μυλωνάς:- Γ. Ε. Μυλωνάς, *Πολύχρυσοι Μυκήναι*, Αθήνα (1983).
2. P.Darcque, L. Fougeres, J-CL. Poursat, J. Olivier, C.Ruijgh, H.Sarian, G. Touchais, R. Treuil:-P.Darcque, L. Fougeres, J-CL. Poursat, J. Olivier, C.Ruijgh, H.Sarian, G. Touchais, R. Treuil, *Οι πολιτισμοί του Αιγαίου*, Αθήνα (1996).
3. Σ.Ε.Ιακωβίδης:-Σ.Ε.Ιακωβίδης,*Μυκήνες-Επίδαυρος-Άργος-Τίρυνς-Ναύπλιο, Πλήρης οδηγός για τα Μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους της Αργολίδας*, Αθήνα (2001).
4. Σ. Μαρινάτος:- Σ. Μαρινάτος, *Κρήτη και μυκηναϊκή Ελλάς*, Αθήνα (1959).
5. Κ.Δημακοπούλου:- Κ.Δημακοπούλου, *Ο μυκηναϊκός κόσμος: πέντε αιώνες πρώιμου ελληνικού πολιτισμού 1600-1100 π.Χ.*, Αθήνα (1988).
6. Χ. Τσουντας:- Χ. Τσουντας, *Μυκήναι και μυκηναϊκός πολιτισμός*, Αθήνα (1893).
7. Ν.Βασιλικού:- Ν.Βασιλικού, *Ο μυκηναϊκός πολιτισμός*, Αθήνα (1995).

ΞΕΝΗ:

1. J.L. Crowley, C.W. Shelmerdine & J.Bennet:- J.L. Crowley, C.W. Shelmerdine & J.Bennet, *The Aegean Bronze age*, Cambridge.
2. J. M. Kelder:- J. M. Kelder, *Mycenae, rich in silver*, Oxford (2015).

3. J. M. Kelder-: J. M. Kelder, *Greece during the late Bronze age*, Oxford (2005).
4. S. Voutsaki, J. Killen-: S. Voutsaki, J. Killen, *Economy and politics in the Mycenaean palace states*, Cambridge (2001).
5. E. Yiannouli-: E. Yiannouli, *Reason in architecture: The component of space: A study of domestic and palatial buildings of Bronze age Greece*, Cambridge (1992).
6. T.G. Palaima-: T.G. Palaima, "Mycenaean Religion", in: C.W. Shelmerdine, *The Ambridge companion to the Aegean Bronze age*, Cambridge (2008).

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

1. <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/Yliko/istoria/a-2-5-mikinaikos-Politismos.htm>

2. <http://www.odyssey.com.cy/main/default.aspx?tabID=140&itemID=876&mid=860>